

Науковий вісник Чернівецького університету імені
Юрія Федьковича: Історія. – № 2. – 2019. – С. 55–63.
History Journal of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National
University. – № 2. – 2019. – pp. 55–63.
DOI <https://doi.org/10.31861/hj2019.50.55-63>
hj.chnu.edu.ua

УДК 930.2:323.269.6(477.85)«1919»

© Тетяна Дубіцька* (Чернівці)

ПІДХОДИ ДО ВИСВІТЛЕННЯ ХОТИНСЬКОГО ПОВСТАННЯ 1919 Р. У РАДЯНСЬКІЙ ТА СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРИОГРАФІЇ

У статті досліджується трансформація підходів до трактування Хотинського повстання у радянській та сучасній українській історичній науці. Визначаються характерні риси висвітлення повстання у радянській історіографії 1920 – 1940-х років. Аналізуються зрушення у характеристиках зазначених подій у 1950-х роках. Розкриваються особливості трактування подій січня – лютого 1919 р. у науковому доробку радянських істориків 60 – 80-х років ХХ ст. Простежуються зміни у поглядах на ключові аспекти проблеми у сучасній українській історіографії.

Ключові слова: Хотинське повстання, радянська історіографія, сучасна українська історіографія.

Tetiana Dubitska (Chernivtsi)

APPROACHES TO THE REVIEW OF THE KHOTYN UPRISING IN 1919 IN SOVIET AND CONTEMPORARY UKRAINIAN HISTORIOGRAPHY

The Khotyn Uprising was an event that became one of the most striking pages in the history of the region in the XX century. Considerable attention was paid to the study of the history of this issue during the Soviet period, but interpretation of the rebellion has changed several times because of the increasing influence of ideology on the research of Soviet scientists. With the proclamation of Ukraine's Independence, it became possible to objectively cover these events, which led to a process of rethinking the scientific works of Soviet researchers. The presence of different approaches in covering this issue necessitates a detailed analysis of the transformations that took place in the interpretation of the Khotyn uprising.

The article explores the specific features of the main approaches to the coverage of the Khotyn uprising in Soviet and contemporary Ukrainian scientific historical literature.

It is established that in the 20th – 40th of the XX century the Khotyn uprising was reported as a spontaneous peasant rebellion against the Romanian invaders. According to the Representatives of this approach, one of the main causes of the defeat of uprising was the absence of a Bolshevik insurgency organisation.

It is revealed that 50th of the XX century became a transitional period between the previous interpretation of the Khotyn uprising and the new coverage of events, as scientists still emphasized that the uprising was peasantry, but began to provide a significance to revolutionary elements among them.

Since the 60th of the XX century the situation is changed: ideology has become a decisive element in research of the uprising and, therefore, all events related to the uprising have been covered in according to the ideology. Thus, the Khotyn uprising is reported as prepared by the communist-led committee, had a well-planned commencement and aimed at restoring Soviet power in the Khotyn region.

It is established that with the proclamation of Ukraine's Independence in the coverage of the uprising, there are dramatic changes related to the nature and purpose of the uprising, the political orientations of its leaders, etc. In contemporary Ukrainian science, for example, the Bolshevik character of the uprising and the struggle for power of the Soviets is refuted; instead, the emphasis was made on national liberation; it was confirmed the thesis about the orientation of some of the organizers of the uprising to the

* аспірантка кафедри історії України Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Ukrainian People's Republic in Kyiv. The neutrality of the UPR's Directory is explained because of the threat of war with Romania.

Keywords: *Khotyn uprising, Soviet historiography, contemporary Ukrainian historiography.*

Постановка наукової проблеми. У січні – лютому 2019 року виповнилося 100 років Хотинському повстанню – одній із найяскравіших сторінок історії краю у ХХ ст. Радянські історики приділяли значну увагу дослідженню історії повстання. Однак у більшості випадків пошуків наукового інтересу до зазначених подій було пов'язане з відзначенням відповідних річниць повстання, що створювало сприятливі умови для використання отриманих результатів дослідження в ідеологічних цілях. Це, у свою чергу, спричинило появу двох протилежних підходів до висвітлення Хотинського повстання у радянський період. З проголошенням Незалежності України з'явилася можливість об'єктивного висвітлення повстання, що спричинило процес переосмислення наукового доробку радянських вчених. З огляду на це, наявність різних підходів у висвітленні окресленої проблеми зумовлює необхідність детального аналізу трансформацій, що відбувались у трактуванні Хотинського повстання.

Мета статті полягає в тому, щоб визначити та охарактеризувати основні підходи до висвітлення Хотинського повстання у радянській та сучасній українській історичній науці.

Для досягнення мети автор ставить наступні завдання:

- визначити характерні риси трактування подій січня–лютого 1919 р. на Хотинщині у радянській історіографії 20-х – 40-х років ХХ ст.;
- простежити процес трансформації поглядів радянських істориків у 1950-х роках;
- охарактеризувати особливості висвітлення Хотинського повстання у 60 – 80-х рр. ХХ ст.;
- проаналізувати зміни у трактуванні зазначених подій у сучасній українській історіографії.

Виклад основного матеріалу. У 1920-х роках була видана низка праць, присвячених важкому становищу населення Бессарабії у складі Румунії. Ці видання відверто пропагандистського характеру були спрямовані на збурення місцевого населення проти румунської влади. Відповідно, згадки про Хотинське повстання у працях були пов'язані з необхідністю показати, що населення Бессарабії повстало проти окупаційного режиму, тому що насправді не бажало приєднуватись до королівської Румунії. Так, В. Дембо ще у 1924 році писав: «Румунам неодноразово доводилось відновлювати своє панування у «братській» і «добровільно приєднаній» країні правильними воєнними діями, з участю кавалерії та артилерії»¹. Однак автор не вдається до оцінки самого повстання, просто передаючи хід подій з акцентами на свавіллі та жорстокості румунського режиму². У іншій праці В. Дембо звертає увагу на те, що «повстання дійсно не організовувалось більшовиками. Воно було стихійним, а у «директорію», що керувала ним, входили поряд із селянами – священники і офіцери»³. Важливим є зауваження автора щодо більшовицького фактора: «Що ж стосується того, може чи не може бути в Бессарабії більшовизм, – то це, звичайно, питання особливе, яке нічого спільного з хотинською трагедією не має»⁴.

Першою доволі ґрунтовною працею з історії Хотинського повстання був виданий у Москві у 1929 році збірник «Хотин у вогні повстання»⁵ за редакцією історика Семена Рубана (Самуїла Бантке), присвячений десятиріччю повстання. Цікавою з точки зору дослідження Хотинського повстання є вступна стаття Семена Рубана «Хотинське повстання та його значення»⁶. Характеризуючи повстання, дослідник неодноразово наголошує на стихійності повстання, різномірності соціального складу повстанців, участі у ньому як українського, російського, так і молдавського населення⁷. Автор звертає увагу на наявність двох течій серед керівників повстання. Перша течія (Лискун і Лисак, тісно пов'язані з «петлюрівською ставкою») виступала за створення «Народно-демократичної республіки Малої Буковини» зі столицею у м. Хотин, яка б на автономних засадах входила до Української Народної Республіки. Друга течія (Мардар'єв, Токан і Дунгер) прагнула повного визволення Бессарабії і створення «самостійної Бессарабської Народно-Демократичної Республіки»⁸. Окрім того, С. Рубан спростовує тезу румунської влади про підготовку повстання «українськими більшовицькими бандами», вбачаючи саме у відсутності більшовицької організації у повстанців одну з основних причин поразки⁹.

Згадки про Хотинське повстання містяться і у праці А. Татару «Бессарабія під п'ятою румунських окупантів»¹⁰. Зокрема, автор називає повстання «селянським» та однією з основних причин поразки вважає одночасний наступ на повстанців румунських та «петлюрівських» військ¹¹.

Після Другої світової війни територія Північної Буковини і Хотинщини була приєднана до УРСР у складі Чернівецької області, внаслідок чого для радянських вчених з'явилися сприятливі умови для дослідження Хотинського повстання. У перші повоєнні роки виходять друком праці, у яких Хотинське повстання характеризується як селянське повстання проти румунської влади¹².

Своєрідним підсумком наукового доробку радянських науковців 1920-х – 1940-х років стала праця А. Юрченка «Хотинське повстання» (1948 р.). Як і попередні дослідники, А. Юрченко наголошує на стихійності повстання¹³. Він також зазначає, що повстання відбулося раніше запланованого часу (весна 1919 року) саме через провокацію петлюрівців¹⁴. Повністю погоджуючись із Семеном Рубаном щодо характеристики національного і соціального складу учасників повстання, А. Юрченко ще раз наголошує на народно-визвольному характері повстання¹⁵.

Продовжуючи лінію Семена Рубана про дві течії у середовищі керівників повстання, дослідник називає першу групу буржуазно-націоналістичним напрямом, а другу – революційно-демократичним. Будучи прихильником революційно-демократичного напрямку, автор змушений визнати, що Бессарабська Директорія взяла на себе «явно непосильне завдання звільнення від румунів всієї Бессарабії»¹⁶. Як і С. Рубан, А. Юрченко звертає увагу читачів на те, що повстання могло би бути успішним у разі підтримки його з боку радянських республік¹⁷.

Після приєднання Хотинщини до УРСР розпочалася масштабна наукова робота, пов'язана із записом та публікацією спогадів учасників повстання, дослідженням доступних архівних матеріалів. Проте отримані результати досліджень часто відзначалися упередженістю або ж свідомо фальсифікувалися з ідеологічних міркувань¹⁸, що створило підґрунтя для поступової трансформації поглядів на події січня–лютого 1919 р. на Хотинщині.

Внаслідок цих обставин 50-ті роки ХХ ст. стали своєрідним перехідним періодом між попереднім тлумаченням Хотинського повстання і новим висвітленням подій. Так, у цей час вчені все ще акцентують увагу на тому, що повстання було селянським, проте до його складу поступово вводять революційні елементи. Так, І. Компанієць, вказує на те, що в селах Хотинщини організовувались селянські загони, які й вели наступ на румунських окупантів. Автор звертає увагу на наявність серед керівників повстання революціонерів та буржуазно-націоналістичних елементів. Також він наголошує на тому, що румунські бояри придушили це повстання за допомогою петлюрівців¹⁹.

Більше уваги приділяє питанню Хотинського повстання М. Березняков²⁰. Зокрема, автор вказує на те, що ядром повстання були партизани, до яких приєдналися селяни Хотинського повіту. Проте дрібнобуржуазним елементам вдалося пробратися до складу Директорії та підірвати роботу керівного органу повстанців зсередини²¹.

М. Березняков вважає Хотинське повстання селянським, виокремлюючи серед учасників «дві течії: селянство і трудівники міста, які щиро боролись за завоювання Великої Жовтневої соціалістичної революції, з іншого – елементи, які намагались стати на чолі руху, щоб використати його у своїх інтересах. Серед цих елементів були люди, які були далекі від Радянської влади». Окрім того, вчений вказує і на стихійний характер повстання, а також на допомогу румунським окупантам з боку петлюрівців²².

Вже з 60-х років погляд на події січня – лютого 1919 року на Хотинщині кардинально змінюються. Все частіше у працях вчених можна прочитати про те, що повстання було очолене більшовиками, а самі повстанці боролися за встановлення влади Рад у краї. Так, у 1964 році у збірнику статей з промовистою назвою «У боротьбі за комунізм» вказується, що Хотинське повстання очолювалося більшовицькою організацією та революційним комітетом²³. У наступних працях повстання позиціонується як очолена більшовиками боротьба за возз'єднання з Радянською Україною²⁴, згадуються ревкоми, на яких було прийнято план повстання²⁵ тощо. Знаковою можна вважати доповідь А.В. Лихолата з промовистою назвою «Хотинське повстання – героїчна сторінка боротьби трудящих Північної Буковини за владу Рад»²⁶. Ця наукова робота була одним з перших ґрунтовних досліджень, яке представляло новий підхід до трактування повстання.

Своєрідним підсумком цілої низки досліджень 1960 – 1980-х рр. можна назвати колективну монографію В. Курила, А. Копилова, М. Панчука «Хотинське повстання»²⁷.

У праці звертається увага на те, що саме підпільні ревкоми на чолі з комуністами стали безпосередніми організаторами повстання²⁸. Відкидаючи тезу про стихійність повстання, дослідники наголошують, що воно було сплановане на одній з нарад ревкомів і розпочалося у погоджений

час²⁹. Разом з тим, уникаючи опису течій у складі Хотинської Директорії, автори звертають увагу на діяльність Директорії, спрямовану на «відновлення радянської влади» у краї³⁰.

З проголошенням Незалежності України відкрилися широкі можливості для розвитку історичної науки, однак серед усього різноманіття проблем, поставлених на порядок денний історичною наукою в 1990-х рр., дослідження Хотинського повстання відійшло на другий план. Лише наприкінці 1990-х рр. розпочалося виведення цієї проблеми з тіні радянських ідеологічних викривлень і штампів та повернення до кола проблем, що потребують глибокого переосмислення і аналізу.

Одним із перших до проблеми Хотинського повстання звертається історик О. Добржанський³¹, який за допомогою об'єктивного аналізу подій кінця 1918 – початку 1919 р. на Хотинщині висуває ряд важливих тверджень. Перш за все, науковець доводить, що повстанню передувала серйозна підготовча робота, у якій «головну роль відігравали громадські діячі, які орієнтувалися на керівництво Української Народної Республіки у Києві»³². Саме вони «поклали чималі надії на допомогу з боку УНР», яка «тоді вела важкі бої з більшовиками»³³. Пояснюючи нейтралітет УНР, дослідник вказує, що офіційна підтримка повстанців могла «спровокувати війну з Румунією»³⁴. Однак місцеве населення Поділля, у свою чергу, «співчутливо ставилося до повсталих і надавало їм всіляку допомогу»³⁵.

Також автор звертає увагу на дискусійне питання, пов'язане з виступом групи І. Маєвського, з яким «так і не змогла Директорія налагодити взаємодію, хоча й робила до цього спроби»³⁶.

Переосмислюючи події підготовки та ходу повстання, О. Добржанський спростовує радянську модель зображення характеру і мети повстання. Він переконливо доводить, що саме румунам було вигідно представити повстання більшовицьким для отримання підтримки під час Паризької мирної конференції. Як пояснює автор, «будь-які антирумунські виступи у Бессарабії вона (Румунія. – Т.Д.) намагалася зобразити перед світовою громадськістю як більшовицькі, а їх придушення – як боротьбу з більшовизмом»³⁷.

Схожі погляди щодо зазначеної проблеми простежуються у праці В. Кройтора³⁸. Вважаючи повстання «спробою населення української частини Бессарабії позбавитись румунської окупації», він наголошує на національно-визвольному характері повстання³⁹. Дослідник також вказує на «значні надії», які керівники повстання поклали на «Велику Україну», розглядаючи її «в якості найвірогіднішого претендента на Бессарабію». Посилаючись на відсутність документальних підтверджень переговорів між представниками повстанців та українською владою, автор приходить до висновку, що «якщо вони й були в будь-якій формі, то їх результат був несприятливим для майбутнього повстання»⁴⁰. Автор доволі критично ставиться до нейтралітету української влади відносно повстання, зазначаючи, що «обмануті у своїх сподіваннях на Директорію УНР повстанці згодом, в лавах Червоної Армії, внесли свою частку у знищення української державності»⁴¹.

Хотинське повстання в контексті українсько-румунських відносин було розглянуто у науковій статті, опублікованій у співавторстві О. Кучиком та В. Кройтором⁴². Дослідники звертають увагу на те, що «розпочавши повстання в час роботи Паризької мирної конференції, українці Північної Бессарабії прагнули форсувати національний інтеграційний процес в українських землях»⁴³. Несподіваний та стрімкий виступ дав можливість повстанцям заволодіти «стратегічною ініціативою у Північній Бессарабії»⁴⁴. З огляду на це, науковці зазначають, що підтримка повстання українськими військовими частинами могла стати вагомим чинником для його успішного перебігу⁴⁵. Характеризуючи прагнення румунської влади представити повстання як більшовицьке, автори наукової праці зазначають: «Видавати національно-визвольний рух за комуністичний, який загрожував традиційному укладу європейського суспільства, було зручно для Румунської держави»⁴⁶.

О. Потильчак розглядає проблему Хотинського повстання у контексті українсько-румунського прикордонного конфлікту. Рушійними силами повстання дослідник називає селян з досвідом боротьби у складі партизанських загонів під час австрійської окупації, а також робітників та інтелігенцію. Автор наголошує на інтернаціональному характері повстання, враховуючи участь у ньому як українців, так і молдаван⁴⁷.

Характеризуючи ставлення української влади до повстанців, він наводить рядки з документа МЗС УНР від 2 березня 1919 р.: «Повстання на Бессарабщині відбувалося без порозуміння і без всякої допомоги на продовження цієї авантюри»⁴⁸. Разом з тим, «не маючи змоги активно втрути-

тись у події, українська сторона уважно спостерігала за конфліктом у Бессарабії та на Хотинщині», про що свідчать аналітичні звіти Центрального інформаційного бюро Армії УНР⁴⁹.

Значний фактичний матеріал про Хотинське повстання міститься у праці С. Комарницького⁵⁰. Дослідник також відкидає радянську версію про більшовицький характер повстання, зазначаючи: «Хотинчани всіх політичних спрямувань (есери, меншовики, більшовики, комуністи-анархісти) об'єдналися для «боротьби з румунською окупацією краю». Що ж до мети повстання, автор вважає, що повстанці виступали за «соціальне і національне визволення і за злуку з Наддніпрянською Україною»⁵¹. Окрім того, він наголошує на тому, що «Хотинське повстання було спрямоване не тільки проти румунських окупантів, але й проти місцевих поміщиків, які за допомогою загарбників відібрали у селян землю»⁵². Описуючи наслідки повстання, дослідник звертає увагу на те, що повстання «викликало революційне піднесення по всій Буковині»⁵³.

Серед причин поразки повстання науковець виділяє, зокрема, «розбіжності у поглядах серед членів Хотинської Директорії» на проблему розподілу землі та питання розширення соціальної бази повстання. Так, за його словами, І. Лискун та С. Лисак були проти «передачі селянам всіх поміщицьких і церковних земель», а також проти залучення до повстання «інших революційно-демократичних організацій, що діяли на території Бессарабії»⁵⁴.

Д. Левчук⁵⁵ здійснив спробу визначити роль Й. Маєвського у організації Хотинського повстання. Так, дослідник зазначає, що діяльність Маєвського була пов'язана із завданням партії українських лівих есерів. Він був керівником однієї з чотирьох груп, які в ніч з 6 (19) на 7 (20) січня переправилися на бессарабську сторону в районі Могилів-Подільського та напали на румунські пости. Його дії призвели до повстання, однак у момент виступу під Хотином 10 (23) січня група Маєвського вже почала відступати на Поділля. Автор статті приходить до висновку, що виступ Маєвського «не був пов'язаний з діями повстанців у районі Хотина», а сам він не входив до складу Директорії⁵⁶.

Висновки. Таким чином, у 20 – 40-х роках ХХ ст. Хотинське повстання трактувалося як стихійне селянське повстання, спрямоване проти румунських окупантів. 50-ті роки ХХ ст. стали перехідним періодом у трактуванні повстання через поєднання тверджень про стихійне селянське повстання та виділення серед повстанців «революційних елементів». Проте вже з 60-х років ХХ ст. трактування Хотинського повстання трансформується у підготовлений ревкома на чолі з комуністами виступ населення, що розпочався цілком заплановано і був спрямований на відновлення радянської влади на території Хотинщини. Така ситуація в радянській історіографії свідчить про зростання ролі ідеології у висвітленні повстання, внаслідок чого всі пов'язані події подавалися доволі тенденційно.

З проголошенням Незалежності України у трактуванні повстання відбуваються кардинальні зміни, пов'язані з питаннями характеру та мети повстання, політичних орієнтацій його керівників та причин поразки. Так, у сучасній українській науці спростовується твердження про більшовицький характер повстання та боротьбу за владу Рад; підтверджується теза про орієнтацію значної частини організаторів повстання на Директорію УНР та пояснюється позиція української влади щодо зазначених подій.

¹ В. Дембо, Бессарабский вопрос [Bessarabian question], Москва, Государственное военное издательство, 1924, с. 99.

² В. Дембо, Бессарабский вопрос, с. 100–103.

³ В. Дембо, Никогда не забыть! Кровавая летопись Бессарабии: (по официальным документам) [Never forget! Bessarabia Bloody Chronicle: (According to Official Documents)], Москва, Красная новь, 1924, с. 74.

⁴ В. Дембо, Никогда не забыть! Кровавая летопись Бессарабии: (по официальным документам), с. 74.

⁵ Хотин в огне восстания. Сборник посвященный десятилетию Хотинского восстания [Khotyn in the fire of rebellion. Collection dedicated to the decade of the Khotyn Uprising], Москва, Издание Ц.С. Общества Бессарабцев, 1929, 112 с.

⁶ С. Рубан, Хотинское восстание и его значение [Khotyn uprising and its significance], in «Хотин в огне восстания. Сборник посвященный десятилетию Хотинского восстания», Москва, Издание Ц.С. Общества Бессарабцев, 1929, с. 7–33.

⁷ С. Рубан, Хотинское восстание и его значение, с. 15, 26–28.

⁸ С. Рубан, Хотинское восстание и его значение, с. 22–23.

- ⁹ С. Рубан, Хотинское восстание и его значение, с. 28.
- ¹⁰ А. Татару, Бессарабия под пятой румынских оккупантов [Bessarabia under the heel of the Romanian occupiers], Москва, Партиздат, 1932, 36 с.
- ¹¹ А. Татару, Бессарабия под пятой румынских оккупантов, с. 23.
- ¹² А. Дольник, Бессарабия под властью румынских бояр (1918–1940) [Bessarabia under the power of Romanian boyars (1918–1940)], Москва, Госполитиздат, 1945, с. 23; В. Малинский, Аграрная «реформа» 1918 – 1924 гг. в Бессарабии [Agrarian «reform» in 1918 – 1924 in Bessarabia], Кишинев, Государственное издательство Молдавии, 1949, с. 101.
- ¹³ А. Юрченко, Хотинское восстание (К истории борьбы крестьян северной Бессарабии против австро-венгерских и румынских оккупантов в 1918–1919 гг.) [Khotyn uprising (To the history of the struggle of peasants in Northern Bessarabia against the Austro-Hungarian and Romanian invaders in 1918–1919.)], Киев, Политиздат Украины, 1948, с. 54.
- ¹⁴ А. Юрченко, Хотинское восстание (К истории борьбы крестьян северной Бессарабии против австро-венгерских и румынских оккупантов в 1918–1919 гг.), с. 96–97.
- ¹⁵ А. Юрченко, Хотинское восстание (К истории борьбы крестьян северной Бессарабии против австро-венгерских и румынских оккупантов в 1918–1919 гг.), с. 64.
- ¹⁶ А. Юрченко, Хотинское восстание (К истории борьбы крестьян северной Бессарабии против австро-венгерских и румынских оккупантов в 1918–1919 гг.), с. 70.
- ¹⁷ А. Юрченко, Хотинское восстание (К истории борьбы крестьян северной Бессарабии против австро-венгерских и румынских оккупантов в 1918–1919 гг.), с. 110.
- ¹⁸ О. Добржанський, Хотинське повстання. Проблема дослідження [The Khotyn uprising. The problem of researches], in «Четвертий міжнародний конгрес українців. Одеса, 26–29 серпня 1999 р. Доповіді та повідомлення. Історія. Ч. II. XX століття», Одеса – Київ – Львів, 1999, с. 300.
- ¹⁹ І. Компанієць, Революційний рух в Галичині, Буковині та Закарпатській Україні під впливом ідей Великого Жовтня (1917–1920 рр.) [The revolutionary movement in Galicia, Bukovyna and Transcarpathian Ukraine under the influence of the ideas of the Great October (1917–1920)], Київ, Видавництво АН УРСР, 1957, с. 59.
- ²⁰ Н. Березняков, Борьба трудящихся Бессарабии против интервентов в 1917–1920 гг. [The struggle of the workers of Bessarabia against the interventionists in 1917–1920], Кишинев, Государственное издательство Молдавии, 1957, 316 с.
- ²¹ Н. Березняков, Борьба трудящихся Бессарабии против интервентов в 1917–1920 гг., с. 198–199.
- ²² Н. Березняков, Борьба трудящихся Бессарабии против интервентов в 1917–1920 гг., с. 200.
- ²³ У боротьбі за комунізм. Збірник статей працівників кафедр суспільних наук вузів і науково-дослідних установ міст Львова, Дрогобича та Івано-Франківська [In the fight for communism. Collection of articles of employees of departments of social sciences of universities and research institutions of the cities of Lviv, Drohobych and Ivano-Frankivsk], Львів, Видавництво Львівського університету, 1964, с. 99.
- ²⁴ О. Григоренко, Буковина вчора і сьогодні [Bukovyna yesterday and today], Київ, Видавництво політичної літератури України, 1967, с. 13.
- ²⁵ Очерки истории Коммунистической партии Молдавии [Essays on the history of the Communist Party of Moldova], Кишинев, Карта Молдовеняскэ, 1968, с. 93; В. Курило, Північна Буковина, її минуле і сучасне [Northern Bukovyna, its past and present], Ужгород, Карпати, 1969, с. 93–94.
- ²⁶ А. Лихолат, Хотинське повстання – героїчна сторінка боротьби трудящих Північної Буковини за владу Рад [The Khotyn uprising – heroic page of struggle of workers of Northern Bukovyna for power of Soviets], in «Героїчна Хотинщина. Матеріали наукової сесії, присвяченої 50-річчю Хотинського повстання», Львів, 1972, с. 35–58.
- ²⁷ В. Курило, А. Копилов, М. Панчук, Хотинське повстання [Khotyn uprising], Київ, Політвидав України, 1989, 117 с.
- ²⁸ В. Курило, А. Копилов, М. Панчук, Хотинське повстання, с. 56.
- ²⁹ В. Курило, А. Копилов, М. Панчук, Хотинське повстання, с. 58.
- ³⁰ В. Курило, А. Копилов, М. Панчук, Хотинське повстання, с. 60.
- ³¹ О. Добржанський, Проблеми дослідження історії Хотинського повстання 1919 р. [The problems of research of the Khotyn uprising in 1919], in «Питання історії України. Збірник наукових статей», т. 3, 1999, с. 384–390; О. Добржанський, Хотинське повстання. Проблема дослідження, с. 302–303; О. Добржанський, Ю.Макар, О. Масан, Хотинщина. Історичний нарис [Khotynshchyna. Historical essay], Чернівці, Молодий буковинець, 2002, 464 с.; О. Добржанський, Джерела з історії Хотинського повстання 1919 р. [The sources of the history of the Khotyn Uprising in 1919], in «Джерела з історії Хотина та Хотинщини: Матеріали Міжнародної наукової конференції (м. Хотин, 17 жовтня 2005 р.)», Чернівці, Прут, 2006, с. 5–11.
- ³² О. Добржанський, Проблеми дослідження історії Хотинського повстання 1919 р., с. 387.

- ³³ О. Добржанський, Ю. Макар, О. Масан, Хотинщина. Історичний нарис, с. 199.
- ³⁴ О. Добржанський, Ю. Макар, О. Масан, Хотинщина. Історичний нарис, с. 200.
- ³⁵ О. Добржанський, Ю. Макар, О. Масан, Хотинщина. Історичний нарис, с. 200.
- ³⁶ О. Добржанський, Ю. Макар, О. Масан, Хотинщина. Історичний нарис, с. 201; О. Добржанський, Проблеми дослідження історії Хотинського повстання 1919 р., с. 387–388.
- ³⁷ О. Добржанський, Проблеми дослідження історії Хотинського повстання 1919 р., с. 389.
- ³⁸ В. Кройтор, Хотинське національно-визвольне повстання 1919 р. [The Khotyn national liberation uprising in 1919], in «Історія в школі», 2001, № 5, с. 7–11.
- ³⁹ В. Кройтор, Хотинське національно-визвольне повстання 1919 р., с. 11.
- ⁴⁰ В. Кройтор, Хотинське національно-визвольне повстання 1919 р., с. 8.
- ⁴¹ В. Кройтор, Хотинське національно-визвольне повстання 1919 р., с. 11.
- ⁴² О. Кучик, Міжнародні обставини політичного діалогу УНР і Румунії [International circumstances of political dialogue UNR and Romania], in «Вісник Львівського університету. Серія: міжнародні відносини», 2013, вип. 33, с. 12–24.
- ⁴³ О. Кучик, Міжнародні обставини політичного діалогу УНР і Румунії, с. 16.
- ⁴⁴ О. Кучик, Міжнародні обставини політичного діалогу УНР і Румунії, с. 16.
- ⁴⁵ О. Кучик, Міжнародні обставини політичного діалогу УНР і Румунії, с. 16.
- ⁴⁶ О. Кучик, Міжнародні обставини політичного діалогу УНР і Румунії, с. 19.
- ⁴⁷ О. Потильчак, Українсько-румунський прикордонний конфлікт у Подністров'ї 1919 року: витоки та передумови [Ukrainian-Romanian Border Conflict in the Transnistria in 1919: Origins and Preconditions], in «Воєнна історія Поділля та Буковини: Науковий збірник: Матеріали Всеукраїнської наукової військово-історичної конференції 25–26 листопада 2009 р. в м. Кам'янець-Подільський: збірник», 2009, с. 208.
- ⁴⁸ О. Потильчак, Українсько-румунський прикордонний конфлікт у Подністров'ї 1919 року: витоки та передумови, с. 208.
- ⁴⁹ О. Потильчак, Українсько-румунський прикордонний конфлікт у Подністров'ї 1919 року: витоки та передумови, с. 210.
- ⁵⁰ С. Комарницький, Хотин у дев'ятнадцятому [Khotyn in 1919], Чернівці, Золоті литаври, 2011, 152 с.
- ⁵¹ С. Комарницький, Хотин у дев'ятнадцятому, с. 45.
- ⁵² С. Комарницький, Хотин у дев'ятнадцятому, с. 33.
- ⁵³ С. Комарницький, Хотин у дев'ятнадцятому, с. 33.
- ⁵⁴ С. Комарницький, Хотин у дев'ятнадцятому, с. 42.
- ⁵⁵ Д. Левчук, Й. Маєвський – організатор повстанського руху на Поділлі у 1918–1919 рр. [J. Majewski is the organizer of the rebel movement in Podillia in 1918–1919], in «Наукові записки [Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського]. Серія: Історія», 2019, вип. 28, с. 59–64.
- ⁵⁶ Д. Левчук, Й. Маєвський – організатор повстанського руху на Поділлі у 1918–1919 рр., с. 61.

Reference

1. V. Dembo, Bessarabskiy vopros [Bessarabian question], Moskva, Gosudarstvennoye voyennoye izdatelstvo, 1924, s. 99.
2. V. Dembo, Bessarabskiy vopros, s. 100–103.
3. V. Dembo, Nikogda ne zabyt! Krovavaya letopis Bessarabii: (po ofitsialnym dokumentam) [Never forget! Bessarabia Bloody Chronicle: (According to Official Documents)], Moskva, Krasnaya nov, 1924, s. 74.
4. V. Dembo, Nikogda ne zabyt! Krovavaya letopis Bessarabii: (po ofitsialnym dokumentam), s. 74.
5. Khotin v ogne vosstaniya. Sbornik posvyashchenny desyatiletiiyu Khotinskogo vosstaniya [Khotyn in the fire of rebellion. Collection dedicated to the decade of the Khotyn Uprising], Moskva, Izdaniye Ts.S. Obshchestva Bessarabtsev, 1929, 112 s.
6. S. Ruban, Khotinskoye vosstaniye i ego znacheniye [Khotyn uprising and its significance], in «Khotin v ogne vosstaniya. Sbornik posvyashchenny desyatiletiiyu Khotinskogo vosstaniya», Moskva, Izdaniye Ts.S. Obshchestva Bessarabtsev, 1929, s. 7–33.
7. S. Ruban, Khotinskoye vosstaniye i ego znacheniye, s. 15, 26–28.
8. S. Ruban, Khotinskoye vosstaniye i ego znacheniye, s. 22–23.
9. S. Ruban, Khotinskoye vosstaniye i ego znacheniye, s. 28.
10. A. Tataru, Bessarabiya pod pyatoy rumynskikh okkupantov [Bessarabia under the heel of the Romanian occupiers]. Moskva, Partizdat, 1932, 36 s.
11. A. Tataru, Bessarabiya pod pyatoy rumynskikh okkupantov, s. 23.
12. A. Dolnik, Bessarabiya pod vlastyu rumynskikh boyar (1918–1940) [Bessarabia under the power of Romanian boyars (1918–1940)], Moskva, Gospolitizdat, 1945, s. 23; V. Malinskiy, Agrarnaya «reforma» 1918–1924 gg. v

- Bessarabii [Agrarian “reform” in 1918–1924 in Bessarabia], Kishinev, Gosudarstvennoye izdatelstvo Moldavii, 1949, s. 101.
13. A. Yurchenko, Khotinskoye vosstaniye (K istorii borby krestian severnoy Bessarabii protiv avstro-vengerskikh i rumynskikh okkupantov v 1918–1919 gg.) [Khotin uprising (To the history of the struggle of peasants in northern Bessarabia against the Austro-Hungarian and Romanian invaders in 1918–1919)], Kiyev, Politizdat Ukrainy, 1948, s. 54.
 14. A. Yurchenko, Khotinskoye vosstaniye (K istorii borby krestian severnoy Bessarabii protiv avstro-vengerskikh i rumynskikh okkupantov v 1918–1919 gg.), s. 96–97.
 15. A. Yurchenko, Khotinskoye vosstaniye (K istorii borby krestian severnoy Bessarabii protiv avstro-vengerskikh i rumynskikh okkupantov v 1918–1919 gg.), s. 64.
 16. A. Yurchenko, Khotinskoye vosstaniye (K istorii borby krestian severnoy Bessarabii protiv avstro-vengerskikh i rumynskikh okkupantov v 1918–1919 gg.), s. 70.
 17. A. Yurchenko, Khotinskoye vosstaniye (K istorii borby krestian severnoy Bessarabii protiv avstro-vengerskikh i rumynskikh okkupantov v 1918–1919 gg.), s. 110.
 18. O. Dobrzhanskyi, Khotynske povstannia. Problema doslidzhennia [The Khotyn uprising. The problem of researches], in «Chetvertyi mizhnarodnyi konhres ukrainistiv. Odesa, 26–29 serpnia 1999 r. Dopovid i ta povidomlennia. Istoriia. Ch. II. XX stolittia», Odesa – Kyiv – Lviv, 1999, s. 300.
 19. I. Kompaniiets, Revoliutsiinyi rukh v Halychyni, Bukovyni ta Zakarpatskii Ukraini pid vplyvom idei Velykoho Zhovtnia (1917–1920 rr.) [The revolutionary movement in Galicia, Bukovina and Transcarpathian Ukraine under the influence of the ideas of the Great October (1917–1920)], Kyiv, Vydavnytstvo AN URSSR, 1957, s. 59.
 20. N. Bereznyakov, Borba trudyashchikhsya Bessarabii protiv interventov v 1917–1920 gg. [The struggle of the workers of Bessarabia against the interventionists in 1917–1920], Kishinev, Gosudarstvennoye izdatelstvo Moldavii, 1957, 316 s.
 21. N. Bereznyakov, Borba trudyashchikhsya Bessarabii protiv interventov v 1917–1920 gg., s. 198–199.
 22. N. Bereznyakov, Borba trudyashchikhsya Bessarabii protiv interventov v 1917–1920 gg., s. 200.
 23. U borotbi za komunizm. Zbirnyk statei pratsivnykiv kafedr suspilnykh nauk vuziv i naukovykh ustanov mist Lvova, Drohobycha ta Ivano-Frankivska [In the fight for communism. Collection of articles of employees of departments of social sciences of universities and research institutions of the cities of Lviv, Drohobych and Ivano-Frankivsk], Lviv, Vydavnytstvo Lvivskoho universytetu, 1964, s. 99.
 24. O. Hryhorenko, Bukovyna vchora i sohodni [Bukovina yesterday and today], Kyiv, Vydavnytstvo politychnoi literatury Ukrainy, 1967, s. 13.
 25. Ocherki istorii Kommunisticheskoy partii Moldavii [Essays on the history of the Communist Party of Moldova], Kishinev, Kartya Moldovenyasko, 1968, s. 93; V. Kurylo, Pivnichna Bukovyna, yii mynule i suchasne [Northern Bukovina, its past and present], Uzhhorod, Karpaty, 1969, s. 93–94.
 26. A. Lykholat, Khotynske povstannia – heroichna storinka borotby trudiashchykh Pivnichnoi Bukovyny za vladu Rad [The Khotyn uprising – heroic page of struggle of workers of Northern Bukovina for power of Soviets], in «Heroichna Khotynshchyna. Materialy naukovoi sesii, prysviachenoj 50-richchju Khotynskoho povstannia», Lviv, 1972, s. 35–58.
 27. V. Kurylo, A. Kopylov, M. Panchuk, Khotynske povstannia [Khotin uprising], Kyiv, Polityvdav Ukrainy, 1989, 117 s.
 28. V. Kurylo, A. Kopylov, M. Panchuk, Khotynske povstannia, c. 56.
 29. V. Kurylo, A. Kopylov, M. Panchuk, Khotynske povstannia, s. 58.
 30. V. Kurylo, A. Kopylov, M. Panchuk, Khotynske povstannia, s. 60.
 31. O. Dobrzhanskyi, Problemy doslidzhennia istorii Khotynskoho povstannia 1919 r. [The problems of research of the Khotyn uprising in 1919], in «Pytannia istorii Ukrainy. Zbirnyk naukovykh statei», t. 3, 1999, s. 384–390; O. Dobrzhanskyi, Khotynske povstannia. Problema doslidzhennia, s. 302–303; O. Dobrzhanskyi, Yu. Makar, O. Masan, Khotynshchyna. Istorychni narys [Khotinschina. Historical essay], Chernivtsi, Molodyi bukovynets, 2002, 464 s.; O. Dobrzhanskyi, Dzherela z istorii Khotynskoho povstannia 1919 r. [The sources from the history of the Khotyn Uprising in 1919], in «Dzherela z istorii Khotyna ta Khotynshchyny: Materialy Mizhnarodnoi naukovoi konferentsii (m. Khotyn, 17 zhovtnia 2005 r.)», Chernivtsi, Prut, 2006, s. 5–11.
 32. O. Dobrzhanskyi, Problemy doslidzhennia istorii Khotynskoho povstannia 1919 r., s. 387.
 33. O. Dobrzhanskyi, Yu. Makar, O. Masan, Khotynshchyna. Istorychni narys, s. 199.
 34. O. Dobrzhanskyi, Yu. Makar, O. Masan, Khotynshchyna. Istorychni narys, s. 200.
 35. O. Dobrzhanskyi, Yu. Makar, O. Masan, Khotynshchyna. Istorychni narys, s. 200.
 36. O. Dobrzhanskyi, Yu. Makar, O. Masan, Khotynshchyna. Istorychni narys, s. 201; O. Dobrzhanskyi, Problemy doslidzhennia istorii Khotynskoho povstannia 1919 r., s. 387–388.
 37. O. Dobrzhanskyi, Problemy doslidzhennia istorii Khotynskoho povstannia 1919 r., s. 389.

38. V. Kroitor, Khotynske natsionalno-vyzvolne povstannia 1919 r. [The Khotyn national liberation uprising in 1919], in «Istoriia v shkoli», 2001, № 5, s. 7–11.
39. V. Kroitor, Khotynske natsionalno-vyzvolne povstannia 1919 r., s. 11.
40. V. Kroitor, Khotynske natsionalno-vyzvolne povstannia 1919 r., s. 8.
41. V. Kroitor, Khotynske natsionalno-vyzvolne povstannia 1919 r., s. 11.
42. O. Kuchyk, Mizhnarodni obstavyny politychnoho dialohu UNR i Rumunii [International circumstances of political dialogue UNR and Romania], in «Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii: mizhnarodni vidnosyny», 2013, vyp. 33, s. 12–24.
43. O. Kuchyk, Mizhnarodni obstavyny politychnoho dialohu UNR i Rumunii, s.16.
44. O. Kuchyk, Mizhnarodni obstavyny politychnoho dialohu UNR i Rumunii, s.16.
45. O. Kuchyk, Mizhnarodni obstavyny politychnoho dialohu UNR i Rumunii, s. 16.
46. O. Kuchyk, Mizhnarodni obstavyny politychnoho dialohu UNR i Rumunii, s. 19.
47. O. Potylchak, Ukrainsko-rumunskiyi prykordonnyi konflikt u Podnistrovi 1919 roku: vytoky ta peredumovy [Ukrainian-Romanian Border Conflict in the Transnistria in 1919: Origins and Preconditions], in «Voienna istoriia Podillia ta Bukovyny: Naukovyi zbirnyk: Materialy Vseukrainskoi naukovoï viiskovo-istorychnoi konferentsii 25–26 lystopada 2009 r. v m. Kamianets-Podilskiyi: zbirnyk», 2009, s. 208.
48. O. Potylchak, Ukrainsko-rumunskiyi prykordonnyi konflikt u Podnistrovi 1919 roku: vytoky ta peredumovy, s. 208.
49. O. Potylchak, Ukrainsko-rumunskiyi prykordonnyi konflikt u Podnistrovi 1919 roku: vytoky ta peredumovy, s. 210.
50. S. Komarnytskyi, Khotyn u deviatnadsiatomu [Khotyn in 1919], Chernivtsi, Zoloti lytavry, 2011, 152 s.
51. S. Komarnytskyi, Khotyn u deviatnadsiatomu, s. 45
52. S. Komarnytskyi, Khotyn u deviatnadsiatomu, s. 33.
53. S. Komarnytskyi, Khotyn u deviatnadsiatomu, s. 33.
54. S. Komarnytskyi, Khotyn u deviatnadsiatomu, s. 42.
55. D. Levchuk, Y. Maievskiyi – orhanizator povstanskoho rukhu na Podilli u 1918–1919 rr. [J. Majewski is the organizer of the rebel movement in Podillia in 1918–1919], in «Naukovi zapysky [Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho]. Serii: Istoriia», 2019, vyp. 28, s.59–64.
56. D. Levchuk, Y. Maievskiyi – orhanizator povstanskoho rukhu na Podilli u 1918–1919 rr., s. 61.